

slovenský národopis

2 | 23

VEDA, VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1975

OBSAH

Tradičná kultúra Slovákov na bývalej uhorskej Dolnej zemi	169
Ján Sírácky: Dolná zem a Slováci	173
Rudolf Bednárik: Vymedzenie slovenských enkláv a diaspor na Dolnej zemi	183
Božena Filová: Bývalá uhorská Dolná zem ako predmet záujmu slovenskej národopisnej vedy	193
Jozef Štołc: Slovenský jazyk na Dolnej zemi ako súčasť slovenského národného jazyka	205
Ján Botík: K metóde analýzy dedinského spoločenstva v prostredí slovenskej enklávy	215
Svetozár Švehľák: Súčasný stav výskumu tradičnej kultúry slovenských enkláv a diaspor na Dolnej zemi	223
Mária Kosová: Retrospektívny pohľad na prieskum ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii	235
Soňa Burľasová: Symbióza dvoch kolonizačných vetví v piesňovej kultúre jednej obce	245
Svetozár Švehľák: Ľudová balada u juhoslovanských Slovákov	252
Stanislav Dúžek: Etnomuzikologický výskum juhoslovanských Slovákov	259
Ján Podolák: Niektoré otázky štúdia ľudovej kultúry Slovákov v Slavónii	265
Michal Markuš: Vznik a vývoj slovenskej etnickej skupiny „tirpáci“ v Nyíregyháze v Maďarsku	271
Soňa Kováčevičová: Z histórie kultúry čabianskych Slovákov a ich materinských obcí na Slovensku	288
Oskár Elscheik: Výskum hudobnej kultúry Slovákov v Maďarsku	301
Ján Podolák: K doterajším výsledkom etnografického výskumu poľnohospodárstva u maďarských Slovákov	316
Viera Gašparíková: K súčasnému stavu prozaického folklóru Slovákov v Bulharsku	326
Eman Muntág: Rukopisné zbierky slovenských ľudových piesní z Dolnej zeme v Literárnom archíve Matice slovenskej	337

ROZHEADY

K jubileu dr. Emly Drábikovej-Kahounovej, CSc. (Emília Horváthová)	340
Konferencia o súčasnom stave a úlohách výskumu národnostnej otázky (Ján Botík)	341

Mesiac maďarských múzeí a slovenská účasť na tejto akcii (Irena Pišútová) 343

RECENZIE A REFERÁTY

СОДЕРЖАНИЕ

Традиционная культура словаков на бывшей венгерской Долной земе	169
Ян Сирацкий: Долна зем и словаки	173
Рудольф Беднарик: Определение словацких колоний и диаспор на Долной земе	183
Божена Филова: Бывшая венгерская Долна зем в качестве объекта интереса словацкой этнографической науки	193
Йозеф Штолц: Словацкий язык на Долной земе как составная часть словацкого национального языка	205
Ян Ботик: К методу анализа деревенского общества в среде словацкой колонии	215
Светозар Швегляк: Современное состояние изучения традиционной культуры словацких колоний и диаспор на Долной земе	223
Мария Косова: Ретроспективный взгляд на обследование народной культуры словаков в Югославии	235
Соня Бурласова: Симбиоз двух ветвей колонизации в песенной культуре одной деревни	245
Светозар Швегляк: Народная баллада у югославских словаков	252
Станислав Дужек: Этномузыкологическое изучение югославских словаков	259
Ян Подолак: Некоторые вопросы народной культуры словаков в Славонии	265
Михал Маркуш: Возникновение и развитие словацкой этнической группы «тирпаки» в Ниредьгазе в Венгрии	271
Соня Kováčevichova: Из истории культуры чабианских словаков и их родных деревень в Словакии	288
Оскар Эльшек: Изучение народной музыкальной культуры словаков в Венгрии	301
Ян Подолак: К результатам этнографического исследования сельского хозяйства у венгерских словаков, проведенного до настоящего времени	316
Вера Гашпарикова: О современном состоянии прозаического фольклора словаков в Болгарии	326
Эман Мунтаг: Рукописные коллекции словацких народных песен с Долной земи в Литературном архиве Матицы словацкой	337

VZNIK A VÝVOJ SLOVENSKEJ ETNICKEJ SKUPINY „TIRPÁCI“ V NYÍREGYHÁZE V MAĎARSKU (1753—1953)

MICHAL MARKUŠ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

Pri pozornejšom sledovaní domácich i zahraničných národopisných publikácií z posledných desaťročí zistujeme, že etnografi a folkloristi v strednej Európe venujú zvýšenú pozornosť pojmom *etnos*, *etnikum*, *etnické zvláštnosti* (špecifická), *etnické skupiny*, *etnografické oblasti* (národopisné regióny) a otázkam s nimi súvisiacimi.¹ S rozvojom národopisnej vedy a hromadením nových poznatkov sa zmysel a podstata týchto pojmov podstatne mení; hodnota pojmov nie je nemenná ani v priestore, ani v čase. Na túto okolnosť poukazujú Ju. V. B r o m l e j a B. G u n d a.² Národopisná veda sa vyvíja a v súvislosti s tým neustále zápasí o správne vymedzenie predmetu svojho skúmania, o výber pracovných metód, vyjasňovanie pojmov a ich vymedzenie. Tento proces je príznačný nielen pre národopisnú vedu. V každom vednom odbore sa v súčasnosti stretávame s obdobným úsilím nájsť a osvojiť si nové metódy výskumu a vyrovnať sa s nárokmi, ktoré naň kladie rozvoj spoločnosti a rozvoj vedy.

Čiastkovým príspevkom k objasneniu a správnej aplikácii spomínaných etnografických pojmov má byť aj táto štúdia, v ktorej sa chcem zaoberať vývojom pojmu *etnické skupiny*.

U nás sa problematikou *etnografických oblastí* zaoberal J. P o d o l á k.³ Po ňom sa o určenie „faktorov“ vzniku a ďalšieho vývoja etnografických oblastí na Slovensku pokúsil A. P r a n d a.⁴

V Čechách a na Morave to boli J. K r a m ař í k, V. F r o l e c, J. Š t i k a, D. H o l ý a F. D o s t á l, ktorí sa dôkladnejšie zaoberali problematikou českých a moravských národopisných oblastí, resp. problematikou etnických skupín.⁵ U našich susedov venovali etnografickým oblastiam a etnickým skupinám značnú pozornosť polskí bádatelia, predovšetkým J. St. B y s t r o ñ, R. R e i n f u s s, K. M o s z y ñ s k i, J. O b r e b s k i a R. K u k i e r.⁶ Z nich K. M o s z y ñ s k i sa pokúsil aj o definovanie pojmu etnická skupina. Súčasne však konštaoval, že prijateľné vy-

¹ Aj na našom sympózium sa týmito otázkami zaoberali vo svojich príspevkoch prednášatelia a diskutujúci.

² B R O M L E J, Ju. V.: Etnosz és etnoszociális szervezet. Népi Kultúra-Népi Társadalom, 5—6, 1971, s. 470—479; G U N D A, B.: Hozzászólás, s. 480.

³ P O D O L Á K, J.: Etnografické oblasti na území Slovenska ako podklad k monografiám o ľudovom stavitelstve. Slov. Národop., 5, 1957, s. 529—537.

⁴ P R A N D A, A.: K otázke vzniku oblastí ľudovej kultúry na Slovensku. Slov. Národop., 14, 1966, s. 511—562.

⁵ Citované štúdie boli publikované v zborníku Strážnice. Národop. Stud., 1946—1966 (Brno 1966). — K R A M A ř í k, J.: Několik myšlenek k otázce národopisných oblastí; F R O L E C, V. — H O L Y D.: K etnografické diferenciaci na jihovýchodní Mo-

rav; Š T I K A, J.: O názvu a pojmu Valašsko a Valach na Moravě; D O S T Á L, F.: K původu a vývoji pozdně feudální diferenciace venkovského lidu na Moravě. Počátky Hanáků a Valachů.

⁶ BYSTROÑ, J. St.: Ugrupowanie etniczne ludu polskiego. Kraków 1925. — TENZE: Polskie grupy etniczne. Kalendarz JKG 1938, s. 65—68. — REINFUSS, R.: Pogranicze krakowsko-goralskie. Lud, 36, 1946. — MOSZYNSKI, K.: Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce. Lud słowiański, odz. Etnografia, 4, s. 67—117. — OBREBSKI, J.: Problem grup etnicznych w etnologii i jego socjologiczne ujęcie. Przegląd Socjologiczny, 4, 1936, s. 180—188. — KUKIER, R.: Etnografické oblasti a etnické skupiny na polském území. V zb. Strážnice (Brno) 1966, s. 293—307.

medzenie tohto pojmu je úloha neobyčajne ťažká.⁷ Otázkami vzniku a vývoja etnických skupín sa veľmi intenzívne zaoberali etnografi v Maďarsku. S prvými výskumami v tomto smere začali tu už v minulom storočí. Intenzívnejšie a dôkladnejšie premyslené akcie sa uskutočnili až v tridsiatych rokoch nášho storočia. Priekopníkmi tohto výskumu boli predovšetkým I. Györfy, K. Viski, I. Tálaši, Gy. Ortutay, B. Gundaa J. Barabás a ich žiaci.⁸ Mladšia generácia maďarských etnografov, vychovaná v období medzi dvoma vojnami a po oslobodení, sa v súčasnosti intenzívne a s veľkým záujmom zaoberá problematikou vzniku a formovania etnických skupín.⁹ Dôkazom tohto záujmu bolo i národopisné sympózium usporiadane r. 1962 Maďarskou akadémiou vied v Debrecíne, na ktorom predniesol prof. B. Gundaa úvodnú prednášku na tému *Integrácia kultúry a vytvárania etnických skupín*, a odznelo veľa obsažných diskusných príspevkov.¹⁰ Maďarskí etnografi konštatovali, že výskum kultúry jednotlivých etnických skupín a jej integrácie je dôležitou úlohou nielen v maďarskom meradle, ale i medzinárodnom.

Otázkam integrácie etnických skupín sa venovalo aj medzinárodné sovietsko-maďarské národopisné sympózium, usporiadane v Budapešti r. 1970. Referáty na jednotlivé témy pripravili sovietski účastníci, ku každej téme odzneli aj 2–3 maďarské koreferáty. Na sympóziu predniesol hlavný referát Ju. V. Bromlej. Rozoberal v ňom pojmy *etnos* a *etnosociálne zriadenie*. V diskusii po referáte hovorili maďarskí etnografi (B. Gundaa, I. Tálaši a T. Bodrog) o mnohých pozoruhodných poznatkoch a skúsenostiach, nadobudnutých pri výskume. Vyzdvihli

tu najmä osobitnosti integrovanej kultúry etnickej skupín v Maďarsku. V diskusii na sympóziu sa starostlivo posudzovali aj „kritériá“.

Týmito kritériami sú predovšetkým výrazné vonkajšie *etnické znaky*, ktoré zreteľne odlišujú príslušnú etnickú skupinu od jej okolia. Takýmto kritériom je napr. vedomie odlišného pôvodu, jazyková alebo nárečová odlišnosť, osobitné pomenovanie etničkej skupiny. Iným činiteľom, posilňujúcim pocit príslušnosti k určitej etničkej skupine môže byť napr. rozdielne vierovyznanie alebo iné čerty, osídlenie v určitem geografickom regióne (v údolí, v horách), zvláštne prejavy spolupatričnosti, vynútené prírodnými podmienkami; môžu to byť aj nejaké historické alebo iné právne privilégiá, spoločný život v jednej administratívnej jednotke a napokon — z etnografického hľadiska najdôležitejším kritériom je kultúrna príbuznosť — totožnosť ľudovej kultúry.

Na základe týchto kritérií som koncom tridsiatych rokov začal ako odchovanec prof. I. Györfyho a prof. K. Viskiho národopisný výskum slovenských kolonistov, presídlených do Nyíregyházy r. 1753. Mojim cieľom bol výskum takmer dvestoročnej kultúrnej integrácie malej enklávy, vytrhnutej zo slovenského etnika. Výsledky tohto výskumu som publikoval v takmer 300-stránkovej knihe *A bokortanyák népe* (Ľud skupinových „sálašov“), vydanej r. 1943.¹¹

V období, ktoré uplynulo od napísania tejto knihy, slovenskí historici a jazykovedci zväčša spracovali dejiny slovenského obyvateľstva presídleného v 18.–19. stor. na Dolnú zem. Z historikov sa touto problematikou najdôkladnejšie zaobral J. Sirácky.¹²

⁷ MOSZYŃSKI, K.: Człowiek. Wstęp do etnografii powszechniej etnologii. Wrocław–Kraków–Warszawa 1958, s. 3.

⁸ Maďarské etnické skupiny a etnografické oblasti po prvý raz súborne spracoval K. VISKI: Etnikai csoportok és vidékek. Budapest 1948. — Poznatky a závery tu publikované spracoval potom zhustene v 1. zväzku práce Magyarság néprajza. Budapest 1942, s. 23–27. — Históriu a problémy výskumu maďarských etnických skupín veľmi prehľadne spracoval J. BARABÁS: Az etnikai csoport fogalmának kérdéseihöz. Népr. Ért. (Budapest), 1958, s. 19–27.

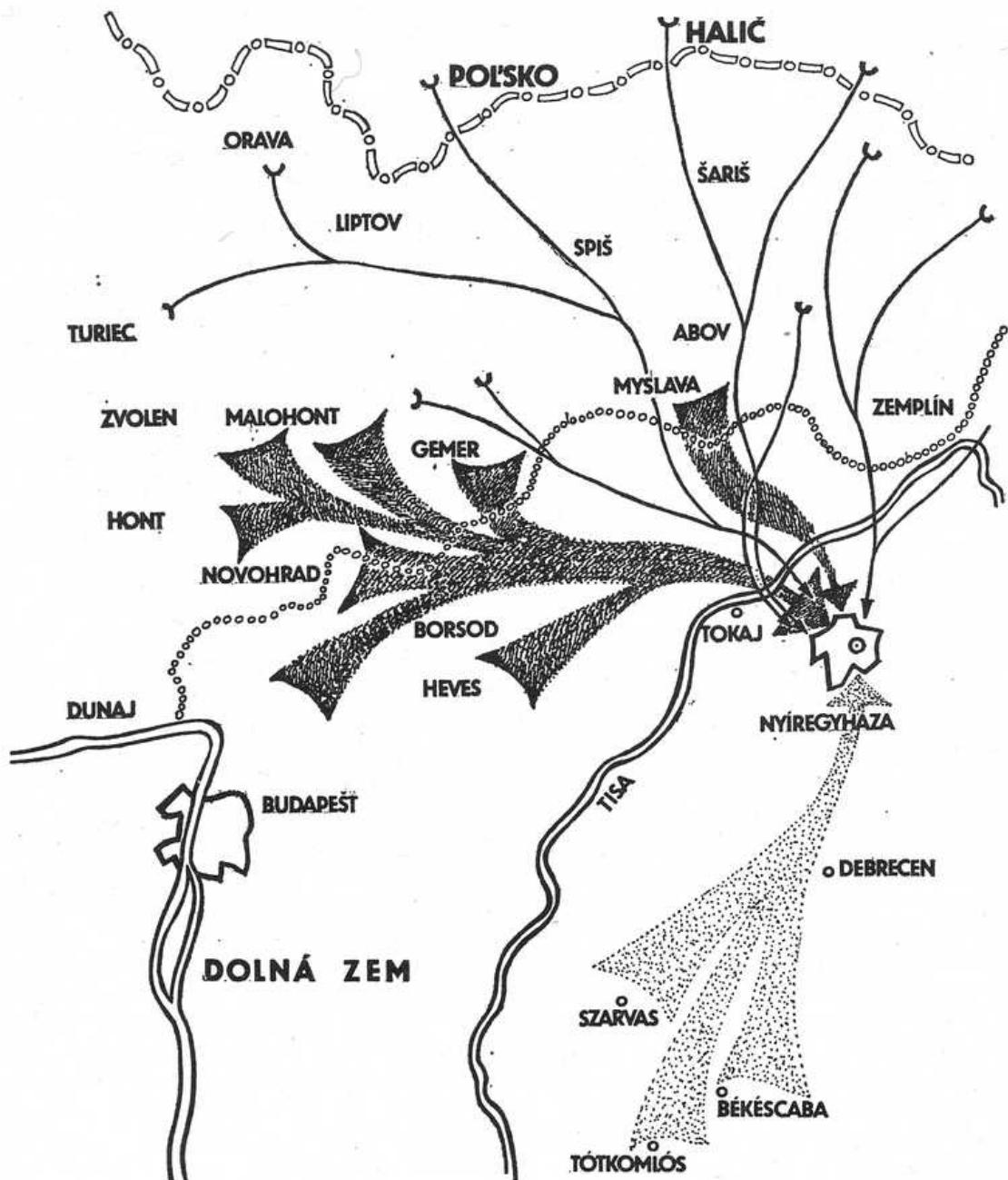
⁹ Z mnohých bádateľov uvedieme aspoň mená: G. Lükő, E. Fél, K. Herkely, G. Kiss, A. Vajkai,

J. Kodolányi, S. Dömötör, I. Katona, S. Bálint, I. Balogh, Á. P. Kovács, S. Erdész.

¹⁰ Referát prednesený na sympóziu a príspevky z dvojdňovej diskusie boli publikované v publikácii Műveltség és Hagyomány, 5, 1963.

¹¹ Práca je doteraz prvou po maďarsky písanou národopisnou monografiou o slovenských enklávach na Dolnej zemi. (Pozri recenzie: R. BEDNÁRIK, Národop. Sbor. 1946, s. 217–220; B. GUNDA, Ethnographia (Budapest) 1945, s. 84–86.

¹² SIRÁCKY, J.: K vzniku a vývoju slovenského osídľovania na Dolnej zemi v 18. storočí. Hist. Čas., 11, 1963, s. 3–4. TENZE: Stahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Slov. Národop., 11, 1963, s. 193–258; TENZE: Stahovanie Slovákov na Dolnú zem. Bratislava 1966.

Mapa kolonizačných vĺn v Nyíregyháze

Pre lepšie pochopenie formovania a vývoja slovenskej etnickej skupiny, usadenej r. 1753 v Nyíregyháze, treba úvodom povedať, že pre sídľovanie a usadzovanie kolonistov prebiehalo v troch etapách. V prvej etape — na jeseň r. 1753 a na jar 1754 sa presfahovalo do Nyíregyházy z Békésskej župy zhruba 200 slovenských rodín (134 zo Szarvaša, 39 z Békésesaby a Mezőberényu, 19 z Tótkomlósa a 4–5 z Orosházy). V nasledujúcich rokoch presídlieli do Szabolesa ďalšie rodiny (44 zo Zvolenskej župy, 25 z Malohontu, 28 z Borsodu a Hevesa, 40 z Gemera a Novohradu, asi 25 z Liptova, Oravy, Turca, Spiša, ale aj z Peštianskej župy) a s nimi ďalších asi 165 evanjelických rodín nemeckého pôvodu, hovoriacich však aj po slovensky, z Myslavu pri Košiciach.¹³ Táto druhá vlna presídľovania sa končí rokom 1760. Po r. 1760 sa začína tretia, časové najdlhšia etapa kolonizácie, ktorú však na rozdiel od predchádzajúcich dvoch etáp necharakterizuje jednorazový príchod väčších skupín presidlencov. V tretej etape, ktorá trvá až do konca 1. svetovej vojny, ide skôr o pomaly, takmer nebadateľný proces prenikania, presakovania slovenského živlu do Nyíregyházy a okolia. Prichádzali len menšie prúdy kolonistov (niekoľko rodín) a jednotlivci, zväčša z horských oblastí Gemera, Spiša, Šariša a Zemplína. Zväčša sa dávali najímať do služby. Pracovali ako slúžky, sluhovia a pradiari konopí u gazdov. Prichádzali aj ako sezónni robotníci na žatevné práce, a mnohí z nich sa tu po skončení týchto prác aj na trvalo usadili. Medzi novými presidlencami bolo už viac grékokatolíkov. Mnohí pútnici — najmä mladší — putujúci do Máriapócsu, na spiatočnej ceste ostali v Nyíregyháze a vstúpili do služby u tunajších gazdov.

Slovenská enkláva v Nyíregyháze sa teda formovala počas dvestoročného vývoja, prebiehajúceho v uvedených troch etapách za osobitných podmienok. Jej korene — podobne ako korene slovenských enkláv v Békésskej župe — siahajú do novohradskej a malohontskej skupiny stredoslovenskej kultúrnej a nárečovej oblasti. Počas vývoja sa obohatila o prvky z Gemera a ostatných oblastí východného Slovenska. Napokon bol jej

vývoj ovplyvnený aj pohytom v tunajšom prostredí, obklopenom maďarským etnikom. Všetky tieto prvky vplývali na integračný vývojový proces slovenskej enklávy v Nyíregyháze, ktorá sa sformovala v osobitnú nárečovú a etnickú jednotku.

Uvediem jednotlivé *kritériá*, ktoré zaraďujú skupinu slovenských kolonistov v Nyíregyházy — tak vo vzťahu k ostatnému slovenskému, ako aj k maďarskému etniku — do kategórie samostatných, tu integrovaných etnických skupín.

1. Ako prvé kritérium uvediem dosť silne počítované *vedomie odlišného pôvodu* od maďarského etnika. Počas prvých 100 rokov od presídlenia sa slovenskí kolonisti značne izolovali od okolitého obyvateľstva. I keď tu jestvovali isté vonkajšie styky s maďarským obyvateľstvom Szaboleskej a Hajduskej župy, k vytváraniu rodinných a príbuzenských vzťahov medzi nimi nedochádzalo. Slovenské etnikum žilo dlho v prísnnej endogamii. Manželstvá medzi Slovákm a Maďarmi sa neuzatvárali. Až na prelome 19. a 20. stor. sa stretávame s prvými ojedinelými prípadmi, aj to výlučne len v meste. Slovenské roľnícke obyvateľstvo na „sálašoch“ žilo až do oslobodenia v r. 1945 vlastným izolovaným životom.

2. Ďalším význačným kritériom, odlišujúcim danú etnickú skupinu od okolia, je nástroj dorozumievania — *jazyk*. Toto kritérium sa, pochopiteľne, najvýraznejšie prejavuje vo vzťahu k maďarskému etniku, hovoriacemu iba jedným — maďarským jazykom. Tu však nemožno nespomenúť, že časť slovenských kolonistov, usadených tu v r. 1753 (predovšetkým gazdovia z Békésa), hovorili dvojoma jazykmi. Popri materinskom jazyku vedeli už natoľko aj po maďarsky, že sa mohli dohovoriť so svojimi maďarskými susedmi. Naproti tomu rodiny z Gemera a ostatných oblastí východného Slovenska, prichádzajúce v nasledujúcich etapách, hovorili iba jedným jazykom — po slovensky, aj to zväčša iba nárečím svojho rodného kraja. V tomto osobitnom, izolovanom prostredí sa teda postupne začal jazykový a integračný proces, v priebehu ktorého sa vytvoril základ špecifického miestneho nyíregyházskeho slovenského (a maďarského) nárečia.¹⁴

¹³ SZOHOR, P.: Nyíregyháza város története. In: Nyíregyháza az örökkévaltság századik évbén. Nyíregyháza 1924, s. 195. — STRAKA, J.: Z dejín Myslavu. In: Almanach lit. odb. MS v Košiciach. Košice 1928, s. 209.

¹⁴ Pozri o tom podrobnejšie 4. kap. mojej práce A bokortányák népe, pojednávajúcu o nárečí (s 48–109), ako aj prácu P. Ondrusa: Stredoslovenské nárečie v Maďarskej Českej republike Bratislava 1956, s. 5.

- hranica starého chotára
- hranica nového chotára
- skupinové sálaše
- novozriadené administratívne cenná
- cesty
- tirpáckmi obývaná oblasť

Mapa bývalého chotára mesta Nyíregyháza. Oblast skupinových sálašov. Zoznam skupinových sálašov s miestnym (tirpáckym) pomenovaním.

3. Vznik pomenovania tunajšej etnickej skupiny. Toto kritérium sa prejavuje v jednotnom označení pre obyvateľstvo hovoriace po slovensky alebo i len obyvateľstvo slovenského pôvodu. Maďarské etnikum nazýva slovenských kolonistov jednotne *tirpákmi*. Tento názov — jeho vznik a používanie — má predovšetkým nárečové a spoločenské, no v druhom rade aj medzietnické príčiny. Už sme spomínali, že v prvých dvoch fázach kolonizácie prichádzali do Nyíregyházy majetnejší poddaní gazdovia zväčša evanjelického vierovyznania, hovoriaci stredoslovenskými nárečiami. Tí sa usilovali zachovávať odstup od chudobných „prišelcov“, prichádzajúcich v tretej etape, ktorí zväčša nevedeli po maďarsky a rozprávali odlišnými nárečiami svojho rodného kraja (malohontským „trpáckym“, šarišským alebo zemplínskym „sloviackym“ alebo „rusnáckym“), ktoré si zachovali aj po usadení v Nyíregyháze. Patrili k chudobnejším vrstvám, najčastejšie k sluhom a nádenníkom. (S obdobným javom sa stretávame aj inde, napr. u Slovákov v Békéskej župe.) Dávnejšie tu usadené a lepšie aklimatizované gádovské rodiny, ktoré prišli z Békéša, nestrácali nikdy zo zreteľa ich cudzí, „privandrovalecký“, „takšášsky“ pôvod. Ak si tu tito „prišelci“ aj založili rodinu, potom nikdy nie na samostatnom gádovstve, ale zvyčajne na dvore niektorého gádu, alebo si budovali domy v úzkych uličkách na kraji mesta, či vo viniciach, alebo „na pažiti“. Pre ich nemajetnosť, zaostalosť a odlišné nárečie ich bohatší starší kolonisti posmešne nazývali *trpákmí*.¹⁵ Okolité maďarské etnikum prevzalo tento pejoratívne zafarbený názov. Nakoľko však nechápal jeho rozsah a pôvodný význam, nerozlišovalo medzi bohatšími rodinami presídlenými z Békéša a chudobnými „takšášmi“ (sluhami), hovoriacimi „trpáckym“ nárečím, a označovalo ním

bez rozdielu všetkých slovenských kolonistov. Tak sa názov *trpák-tirpák* vziaľ spočiatku ako maďarské označenie pre všetko slovenské obyvateľstvo žijúce v Nyíregyháze. Spočiatku — dosť dlho — ho však aj Maďari používali ako hanlivú prezývku, ktorú zámožnejší slovenskí gazdovia prijímali so značnou nevôleou. Až začiatkom 20. stor. označenie „*tirpák*“ pomaly stratilo svoje pejoratívne zafarbenie a vziaľ sa aj medzi zámožnejšími rodinami. V súčasnosti prijíma označenie *tirpák* každý obyvateľ Nyíregyházy — a najmä nyíregyházske rodáci, ktorí sa narodili priamo v meste — bez ohľadu na to, či sú slovenského a či maďarského pôvodu. Slovo *tirpák* bolo teda pôvodne hanlivým označením pre príslušníkov, hovoriacich určitým nárečím. Medzietnickým sprostredkováním sa však neskôr stalo v istom zmysle označením pre všetkých kolonistov slovenského pôvodu.¹⁶ Vznik a vývoj tohto regionálneho etnického názvu je tým pozoruhodnejší, že s obdobnou analógiou sa nestretávame v ostatných slovenských kolóniách (v Békéskej župe, Bácke, Vojvodine a na okolí Pešti).

4. Ďalším významným kritériom, odlišujúcim slovenských *tirpákov* v Nyíregyháze od okolia bolo evanjelické *vierovyznanie*. V celej župe jedinými luteránmi boli nyíregyházske Slováci. V tretej etape kolonizácie sem prichádzali aj Slováci rímskokatolíckeho a gréckokatolíckeho vyznania. Tí však v pomerne krátkom čase (za 1–2 generácie) splynuli s maďarským etnikom. Evanjelické vierovyznanie *tirpákov* hralo dosť dlho významnú úlohu i pri ich etnickom odlišení od okolia.

5. Na formovanie sa nyíregyházskej Slovákov-*tirpákov* ako samostatnej skupiny vplývali predovšetkým *historické, hospodárske a sociálno-politicke* činitele. Na prvom mieste musíme spomenúť, že presídlení bývali dediční poddaní gáz-

¹⁵ O existencii niekdajšieho názvu „*trpák*“ a trpáckeho nárečia nás informuje literatúra 19. stor.: ŠAFÁRIK, P. J.: Geschichte der slawischen Sprache u. Literatur. Wien 1869, s. 76; — TENZE: Slovanský národopis. Praha 1842, s. 98; CSAPLOVICS, J.: Gemälde von Ungarn I. Pesth 1829, s. 205; DOBŠINSKÝ, P.: Prostnárodné obyčaje a hry slovenské. Turč. Sv. Martin 1880, s. 71. — „Trpáky“ spôsob reči a slovo „*trpák*“ ako hanlivú prezývku som počul r. 1971 v slovenskej obci Sámsonháza v Maďarsku v župe Nógrád. M. Škultétyová, 65-ročná gazdiná zemianskeho pôvodu zo Sámsonházy, sa mi pri podávaní informácií hanlivovo ospravedlňovala, že

mi žiadane informácie rozprávala len tak „po trpácky, lebo mi sme *trpáci!*“ (Mala tým na mysli svoje odpovede v rodnom dedinskom „nespisovnom“ nárečí.)

¹⁶ O pôvode názvu „*tirpák*“ pozri: MÁRKUS, M.: A *tirpák* név eredete. Ethnographia 1936, s. 20–25; TENZE: Aký pôvod má meno Tirpák? Slov. Jednota (Budapest), 1942, č. 154; Čabiansky kalendár 1939, s. 38–39; A *tirpák* népnév eredete. In: Én szőke városom. Írások Nyíregyházáról. Nyíregyháza 1970, s. 19–24; KNIEZSA, I.: A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I. Budapest 1955, s. 524.

dovia zo Slovenska vstúpili už do „zmluvného“ vzťahu s tunajšími zemepánmi — mali právo voľného sfahovania a za nájom pôdy boli povinní platiť ročne iba jednu zlatku. — Tieto hospodárské výhody boli zakotvené aj v zmluvách, ktoré nazývajú nových poddaných nájomníkov „zlatkámi“.

Chýr o hospodárskych výhodách sa rýchlo rozšíril po všetkých evanjelických obciach na južnom Slovensku.¹⁷ Na základe týchto správ sa zo spomínamej oblasti začali hromadnejšie sfahovať do Nyíregyházy nielen poddaní — poľnohospodári a chovatelia dobytka — ale aj rozliční remeselníci. Našli sa medzi nimi aj mnohí nemajetní zemania, ktorí sa však nepriznávali v čase osídľovania Dolnej zeme k svojmu zemianskemu pôvodu. Mladší neženatí zemania — remeselníci sa neskôr priženili do tunajších evanjelických poddanských gazdovských rodín. Mladí zemania boli napospol skúsení ľudia poznajúci dobre písma, ktorí sa vďaka príbuzenským vzťahom dostali čoskoro do predstavenstva obce. V druhej polovici 18. stor. sa nyíregyházski slovenski osadníci grupovali z týchto spoločenských vrstiev: najsilnejšiu skupinu tvorili poddaní gazdovia (tzv. zlatkári), do druhej skupiny patrili želiari a sluhovia (v Nyíregyháze ich volali „takšáši“), za nimi nasledovali remeselníci-majstri. Poslednú skupinu tvorili tzv. „honoriatori“ (patrili sem knaz, učiteľ, notár, lekár a neskôr aj tie zemianske rodiny, ktoré využívali svoje zemianske práva). — Keď sa nyíregyházski poddaní-gazdovia po polstoročnej usilovnej a vytrvalej práci hospodársky posilnili, začali túžiť po ešte väčšej, úplnejšej slobode. Gazdovia snívali o vlastníctve pôdy, remeselníci po trhových právach (jarmokoch) a po zakladaní samostatných cechov. Zemianske rodiny chceli dosiahnuť využitie všetkých svojich privilégií.

¹⁷ Počas národopisného výskumu v slovenských dedinách Gemera a Malohontu som získal údaje, z ktorých vyplýva, že slovenské rodiny sa v 18. stor. ochotne sfahovali do Nyíregyházy, lebo tu boli priaznivé podmienky na získanie pôdy a domových pozemkov. Kto mal fažný statok, dostal okamžite pozemok a ornú pôdu.

¹⁸ Večným výkupom z poddanstva Nyíregyháza značne predbehla Békéscsabu, Szarvaš a aj Tótkomlóš. Pozri o tom: CSERVENYÁK, L.: Nyíregyháza örökvlátsága. Nyíregyháza 1969, s. 14.

Po viacročných prípravách sa nyíregyházski Slováci pustili aj do uskutočnenia týchto svojich snov. Po zdĺhavom vyjednávaní sa r. 1804 dohodli so zemepanskou rodinou Dessewffyovcov o kúpe polovice nyíregyházskeho chotára ako za „večnú výkupnú cenu z poddanstva“. Po dvadsiatich rokoch (r. 1824) sa dohodli aj s grófskou Károlyiovou, majiteľkou druhej polovice chotára. Za cenu veľkých materiálnych obetí sa nyíregyházski slovenski poddaní-gazdovia a remeselníci naveky vykúpili z poddanstva a stali sa slobodnými občanmi krajinu. Týmto činom predbehli slovenski gazdovia, remeselníci aj zemianske rodiny v Nyíregyháze o niekoľko desaťročí svoju dobu. Spomedzi slovenských kolonistov na Dolnej zemi boli prví, ktorí sa zbavili jarma poddanstva.¹⁸ — Aj keď mierovou cestou, ale relatívne viditeľným spôsobom 24 rokov pred Kossuthom začali napínať feudálne režaze uhorského štátu. Úsilia poddaných gazdov o oslobodenie veľmi účinne podporovali aj tunajšie slovenské zemianske rodiny (napr. rodiny Reguli, Kovács, Sexty ap.).

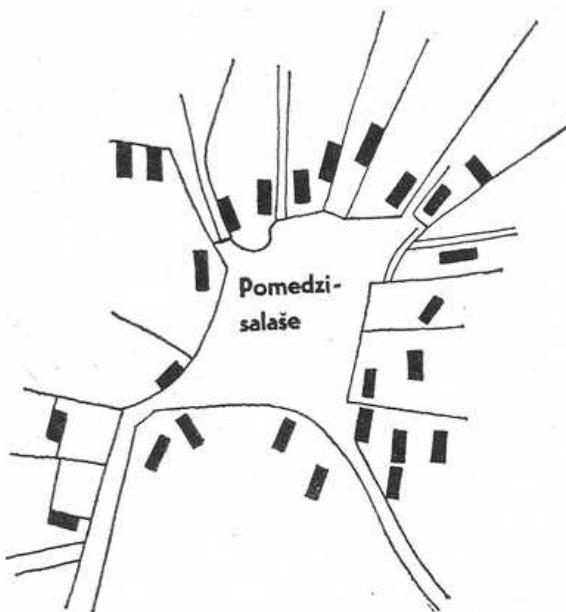
Výkup z poddanstva, ktorý sa týkal viac ako 2000 miestnych rodín, a nasledujúca sloboda ešte viac posilnila sebavedomie tunajších gazdov a remeselníkov, teraz už slobodných „mešfanov“.

Toto povedomie sa ukazuje aj v spôsobe, akým charakterizuje o niekoľko desaťročí neskôr známy maďarský spisovateľ Gyula Krudy nyíregyházskych tirpákov: „V Nyíregyháze vyslovujú meno Tirpák s pýchou, so sebavedome vypnutou hrudou — „Áno, ja som Tirpák. Môj pradedo založil toto prekrásne mesto, tu, na pieskových dunách v oblasti Nyírségu. My sme obrábali túto močaristú, vlhkú pôdu, nevhodnú ani na pasienky. My sme zakladali lesy, množstvo agátov — na také miesta, kde dovtedy rásila nanajvýš bodľač, smutná víra alebo breza. Tu sme pracovali sto rokov, aby tieto zanedbané, úhorom ležiace zeme patrili dnes k takmer najúrodnejším v Maďarsku. — Áno, ja som Tirpák!“ — hovorí trocha aj o sebe Gyula Krudy, lebo jeho matka bola kedysi chudobnou slúžkou, tirpáčkou, v rodine Krudy. —

6. Pri uvádzaní kritérií, zaraďujúcich tirpákov na úroveň samostatnej etnickej skupiny, chceme upozorniť na niektoré momenty, vyzfahujúce sa predovšetkým na oblasť ľudovej kultúry, ktoré nielen slovenská, ale i maďarská národopisná veda považuje za tirpácke špecifickosti. Do tejto kategórie treba napr. zaradiť inštitúciu „skupinových sálašov“ v systéme sídel. Skupinové sálaše sú osobitnou vonkajšou formou osídlenia „v cho-

tári“. Skupinový sálaš tvorí 10–15, niekedy až 40–50 gazdovských domov aj s príslušnými hospodárskymi stavbami. Charakterom stavieb pri pominajú skupinové sálaše dedinu. Obytné domy a dvory ležia obvykle pozdĺž nejakej cesty, alebo okolo kruhového alebo trojuholníkového priestranstva. „Sálaše“, slúžiace pôvodne na ustajenie statku, začali v 2. pol. 18. stor. v lete obývať rodiny pokrvne príbuzné. Stavali si domy blízko seba a obrábali svoje polia. Tento svojrázny spôsob osídlenia v chotári označuje maďarská národopisná i geografická veda za „tirpácku zvlášenosť“.¹⁹ Podobné sálaše v chotári nachádzame sice aj u Slovákov v Békési a v Báčke, avšak majú rozdielnu štruktúru. Pôvod tirpáckych skupinových sálašov možno odvodiť z tradícií slovenského etnika v horských oblastiach. V mnom totiž pripomínajú napr. lazy, kopanice a folvarky, horehronské stodoly, mraznice (v Honte staje). V krátkosti možno zhrnúť, že pôvodná funkcia a sústava skupinových sálašov tirpáckeho obyvateľstva v Nyíregyháze predstavuje pomerne dobre zachované chovateľské a poľnohospodárske tradície, prenesené sem slovenskými kolonistami z horských oblastí Slovenska. Potvrdzujú to aj novšie maďarské výskumy, podľa ktorých si slovenskí kolonisti, usadzujúci sa v mestách, priniesli svoje hospodárske tradície, týkajúce sa využitia chotára, z domovských podhorských a horských oblastí, a neskôr ich nápadito prispôsobili tradičným formám hospodárenia na Dolnej zemi. „Tak sa táto forma osídlenia stala charakteristickým príkladom medzietnických vzťahov v Karpatskej kotline“.²⁰

Takéto tirpácke špecifickosti možno nájsť aj v ostatných oblastiach ľudovej kultúry. Ako príklad môžeme uviesť ukážky ľudového odevu, ktorý sa nosil až do čias pred prvou svetovou vojnou. Ešte sa nám zachovali v pamäti farebné riasené sukne, čipkové vizitky a vyšivané oplecká tirpáckych žien, široké voľné mužské gate

Mapky dvoch skupinových sálašov. Hore: Tomášovské sálaše (dnes Tamáš-bokor); — dolu: Liškánske sálaše (Róka-bokor).

¹⁹ GUNDA, B.: Fejezetek a készülő Magyar Néprajzi Lexikonból. Déri-Múzeum Évkönyve 1970 (Heslo: Bokortanya). — SIMKÓ, Gy.: A nyíregyházi tanyák keletkezése, fejlődése, települési és néprajzi viszonyai. Nyíregyháza 1905. — MÁRKUS, M.: A bokortanya kialakulása. In: A bokortanyak népe, s. 111–143.

²⁰ BALOGH, I.: Határasználat és gazdálkodás Nyíregyházán a XVIII–XIX században. Ethnographia, 1970, s. 231.

ZOZNAM SKUPINOVÝCH „SÁLAŠOV“ V NYÍREGYHÁZE

1. Antalovskie sálaše	31. Macháčskie sálaše
2. Badúrskie sálaše (I–II)	32. Mandovskie sálaše (I–II–III)
3 Banskie sálaše	33. Markovie sálaše
4. Belušskie sálaše	34. Pažif (Nižný, Horný-P.)
5. Bobáľe	35. Pizorské sálaše
6. Bundášskie sálaše	36. Poliacke sálaše
7. Cigánske sálaše	37. Polomské sálaše
8. Cugoška (I–II)	38. Pupošské sálaše
9. Čácorance	39. Račkovie sálaše
10. (Malý) Čerkéš	40. Rožrétskies sálaše
11. (Veľký) Čerkéš	41. Rožrétskies vinice
12. Debrovskie sálaše	42. Šajbenské sálaše
13. Francešskie sálaše	43. Šamovka
14. Fizeľskie sálaše	44. Šóškutskie sálaše (Nižné a Horné)
15. Furmanské sálaše	45. Šuľanské sálaše
16. Gerhátskie sálaše	46. Švábskic sálaše
17. Hankovskie sálaše	47. Števánikovie sálaše
18. Henželské sálaše	48. Smotanské sálaše
19. Horňácke sálaše	49. Striebornie sálaše
20. Jánovskie sálaše	50. Tomašovskie sálaše
21. Jakušskie sálaše	51. Vargovie sálaše
22. Kazárskie sálaše	52. Vrbovskie sálaše
23. Kištelecké sálaše	53. Zelenianske sálaše
24. Kištelecké vinice	54. Zomborské sálaše
25. Kótajskie vinice	55. Hosszúhát pustatina
26. Koškovskie sálaše	56. Nagylapos pustatina
27. Krajne sálaše	57. Sima-puszta pustatina
28. Lakatoské sálaše	58. Messzelátó pustatina
29. Liškánské sálaše	59. Verescsárda pustatina
30. Maďarovie sálaše	60. Ürökös földék (okrajová kolonizácia)
	61. Királytelek (osamostatn. obec)
-

z bieleho plátna, nepostrádateľné šurce z modro-
tláče, svatočné šnurovacie šaty zámožnejších gaz-
dov z viedenského modrého súkna, príznačné
„kossuthovské“ klobúky, cifrované širice z bieleho
alebo čierneho súkna, obľúbené farebné kožuchy,
zhotovené nyíregyházskymi kožušníkmi a ī.²¹
(Pozri ilustrácie na nasledujúcej str.)

Charakteristické boli dvojkolesové perované
gazdovské taligy tirpáckych gazdov, či dopravné

prostriedky mestských „taligášov“, prepravujú-
cich osoby.²² Až donedávna boli zvláštnosťou
Nyíregyházy.

Iným príkladom môžu byť kedysi veľmi po-
četné ľudové zvyky a povery.

V súčasnosti so zmenou hospodárskej a spolo-
čenskej štruktúry mnohé tieto zvláštnosti zastarali,
stali sa nepotrebnými a na ich miesto nastúpili
nové prvky.²³

²¹ Tirpácky ľudový odev 19. storočia sa vy-
tvoril z tradičného ľudového odevu Maďarov
v Potisí a Slovákov v dedinách Malohontu a Ge-
nera.

²² Pozri o tom podrobnejšie v autorovej mono-
grafii z r. 1943 (s. 156–162).

²³ Tieto zmeny sa odohrali zhruba v rovna-
kých podmienkach ako v Békéscsabe a ha okoli.
Pozri o tom: KRUPA, A.: Jeles napok a Békés-
csabán és környéken élő szlovákoknál. Gyula
(1970), s. 18.

Starší tirpáčki gazdovia, oblečení v širokých, bielech gatiach. (Lokalita: Vrbovskie sálaše, Čáčorance).

Vzhľadom na tento vývojový proces treba aj pojem *etnická skupina* považovať za historický útvar, viazaný na určité územie a časové obdobie, útvar, ktorý dáva rámcem príslušnej spoločenskej inštitúcii. Etnická skupina nyíregyházkých tirpákov sa vytvorila na území, ktoré nebolo vo všetkom totožné s prostredím Békésskej župy, Báčky, Vojvodiny alebo slovenských obcí okolia Budapešti. Zemepisné pomery horného Potisia, tu žijúce maďarské etnikum svojím spôsobom vplývalo na spomínanú skupinu a formovalo ju. Aj pomalé, takmer dvestoročné prenikanie ge-

Starší gazdovia vo sviatočnom letnom odevu (Vrbovské sálaše, Čáčorance).

merských a východoslovenských kultúrnych prvkov vytváral zvláštny charakter tirpáckej kultúre integrujúcej sa na základoch stredoslovenských kultúrnych prvkov.

7. Okrem uvedených kritérií treba spomenúť i ďalší špecifický jav, ktorý je výsledkom *etnickej integrácie a asimilácie* na tomto území. Spomenuli sme už, že slovenské obyvateľstvo Nyíregyházy bolo už v čase svojho príchodu zväčša dvojjazyčné. Najmä muži ovládali okrem slovenčiny aj maďarčinu. Táto dvojjazyčnosť čoraz viac vyláčala tunajšiemu obyvateľstvu zvláštny charakter. Po-

²⁴ O týchto udalostiach v Nyíregyháze, ktoré značne rozvírili hladinu po celej krajine, informuje veľmi objektívne S. M. DAXNER v štúdiu Po roku 1849. Slov. Pohl., 1892, s. 393—396.

²⁵ SZINNYEI, J.: Magyar Tájszótár. II. Buda-

pest 1893. 1901, s. 737; KNIEZSA, I.: c. d., s. 524; SIMKÓ, Gy.: cit. dielo, s. 146; VISKI, K.: c. d., s. 46; GUNDA, B.: Fejezetek a készülő Néprajzi Lexikonból, c. d. (heslo: Tirpák).

²⁶ Gyula Krúdy najkrajšie opísal profil tirpá-

Mladý „Vrbovčan“ — vo zvláštnom, tradičnom, šnurovanom zemianskom kroji (Vrbovské sálaše).

Zenatý gazda v čiernej širici (Vrbovské sálaše).

zavedení maďarských škôl sa znalosť maďarčiny medzi slovenským obyvateľstvom čoraz viac rozširovala. Tá jeho časť, ktorá žila v meste, nastúpila už od pol. 19. stor. cestu intenzívnejšej jazykovej asimilácie, kým vidiecke obyvateľstvo, žijúce na „sálašoch“, zachovávalo si ešte dlho svoj materinský jazyk. Z toho, pravda, vyplynuli i niektoré väčšie či menšie konflikty, prejavujúce sa predovšetkým v živote evanjelickej cirkevnej obce (patentálne výtržnosti).²⁴ Obyvatelia miest (a spolu s nimi aj tirpácka inteligencia), i keď nepopierali svoj slovenský pôvod a spolupatrič-

nosť s obyvateľmi sálašov — pod vplyvom maďarských škôl začínali postupne nadobúdať maďarské zmýšľanie. Tento jav priniesol so sebou aj podstatnú zmenu v chápaniu názvu tirpák. Toto pomenovanie prestalo byť označením výhradne len pre slovenské etnikum a začalo sa používať aj na označenie obyvateľstva slovenského pôvodu, už aj pomaďarčeného. Tento jav sankcionoval najprv maďarský Iudový jazyk, a neskôr aj maďarská národopisná, jazykovedná a historická literatúra.²⁵ Maďarská národopisná veda pomenovanie „tirpáckej etnickej skupiny“ uznala a dôsledne ho používa.

keho gazdu z Nyíregyházy v r. 1924 v diele A nyíregyházi ember. Veľmi plastický obraz načrtol aj v článku Nyíri mese. Pozri KRÚDY, Gy.: Magyar tájak. Budapest 1959. Slovensko-tirpáckeho pôvodu je aj známy básnik Mihály Váci (Vitál).

²⁷ VIETORISZ, I.: Tirpákok. Életkép egy város hőskorából, Nyíregyháza 1939. — Úvodné verše tohto básnického eposu znejú: „Ősök jönnek elém, homokon várost alapítók, Kiknek erénye, miként a kis ablakon át az olajméeses,

Mladí gazdovia v bielej gazdovskej širici (Zomberské sálaše).

Starší tirpácky gazda v tradičnom slovenskom kožuchu so šurcom (Liškánskie sálaše).

Spomedzi tirpáckej inteligencie, vedomej si sice svojho slovenského pôvodu a majúcej ho v úte, no predsa už skôr maďarsky čítiacej, vyšlo v nedávnej minulosti niekoľko významnejších spisovateľov a básnikov. Spomeňme tu aspoň tri mená: Gy. Krúdy, J. Vietorisz a I. Vietorisz. Gy. Krúdy mal sice iba matku tirpáckeho pôvodu, no vo svojich prózach tak dôstojne oslávil meno tirpák a usilovnosť, „zafatosť“ a sporivosť jeho nositeľov, že to nijako nemožno nechať bez povšimnutia.²⁶

Nemožno nespomenúť ani dielo menej známeho Istvána Vietorisza, rodáka z Nyíregyházy, jeho po maďarsky písaný epos *Tirpáci* z r. 1939, v ktorom v 6 spevoch, v 2717 veršoch písaných hexametrom opisuje osudy predkov v Nyíregyháze stmeleného tirpáckeho obyvateľstva.²⁷

Za svojím bratom nijako nezaostáva ani J. Vietorisz, ktorý z úcty k náboženským tradičiam tŕpkov umelecky preložil do maďarčiny niekoľko sto rokov starý slovenský evanjelický spevňák *Cithara sanctorum*, medzi ľudom známy skôr pod názvom *Tranoscius*.²⁸ Literárne diela, vznikajúce v jednotlivých skupinách, pomáhajú dokresľovať ich profil a lokálne špecifickosti.²⁹

Známe sú i po slovensky písané veršiky z pera neznámeho tirpáckeho Ľudového básnika, ktoré vytvárajú zaujímavý obrázok zo života tirpáckeho obyvateľstva. Popri veršoch po maďarsky písúcich bratov Vietoriszovecov nám tieto v slovenčine koncipované veršiky tiež dokumentujú miestne trpácke — tirpácke povedomie. Autor v nich viackrát opakuje názov tirpáci, ktorý možno považovať za oprávnené kritérium, používané pre túto etnickú skupinu.³⁰

Esti sötétségen szeliden hívogatja a vándort...
(Prechádzajú pred mnou predkovia, ktorí založili
na piesku mesto,
Ktorých eností, tak ako olejový kahanček v obloku
V tme večera prívetivo volá tuláka...)
A obšírný epos sa končí:
„— Nézzétek, óh unokák, minden nap vissza
a múltba,
Mult örömet, bűják, kegyelet szépítse, derítse!
És ami benne öröm, szívtekben örömre
gyuladjon,
És ami búbánat, szentelje meg azt a dicsőség!
(Obzerajte sa, ach, vnukovia, každý deň späť
do minulosti,
Niekdajšiu radosť, žiaľ nech krásli, rozjasňuje
úcta!
A čo je v nej radosť, nech sa radosťou zapálí
aj vo vašom srdeci,
A čo je v nej žiaľ, to nech sláva posvätí!“)

Tirpácka fiderka (gazdovská taliga) na prepravu osôb (Čáčorance).

Na záver si dovolím upozorniť na celkom nový výskyt a používanie názvu tirpák — totiž na jeho výskyt a používanie na Slovensku. Ako je známe, po skončení druhej svetovej vojny sa vlády Maďarska a Československa dohodli na vzájomnej výmene obyvateľstva. Táto dohoda bola medzinárodne schválená a uznaná. V súvislosti s touto presídľovacou akciou presídlilo v r. 1946–1947 aj niekoľko tisíc tirpákov z Nyíregyházy na Slovensko. Je zaujímavé, že pred presídlením sa tirpáci obrátili na úrady presídľovacej komisie s obsiahľou petičiou, v ktorej žiadali, aby neboli

pri presídľovaní roztrúsení na rôzne miesta, ale aby boli presídleni podľa možnosti spoločne na jedno miesto. Presídľovacie úrady na Slovensku ich žiadosti vyhoveli a presídlili ich zväčša do Levického okresu, najmä do dedín ležiacich pri Hrone, ako napr. do Levic, Hornej a Dolnej Seče, Kálnej, Kálnice, Loku, Marušovej, Jura pri Hrone, Tek. Lužian, Nového Tekova, H. Vrbie a ī. V týchto zväčša maďarských dedinách sa už od 2. pol. 19. stor. zaužíval systém rodín s jedným diefom a obyvateľstvo preto z roka na rok rápidne ubúdalo.³¹ Presídľovacie úrady konali správ-

²⁸ Cithara sanctorum. Písne duchowní, staré a nowé... někdy shromaždené a vydané od kněze Girjka Tranowského služebníka Páně při Cirkvi Svatomikulášské v Liptowě. Cithara sanctorum. Régi és új egyházi énekek... melyet egykor összegyűjtött és kiadott Tranovszky György, lipót-szentmiklósi lelkész. Preložil József Vietorisz. Budapest 1935.

²⁹ Aj B. Gunda piše, že svojráznosť etnických (národopisných) skupín treba skúmať prostredníctvom umeleckých diel ich spisovateľov a ostatných umelecov. GUNDA, B.: Hozzásszlás. Népi Kultúra — Népi Társadalom (Budapest, 5–6, 1971), s. 412.

³⁰ Tieto veršiky nadpísané Piešej o Tirpácoch, sa objavili r. 1939 v Čabianskom kalendári, vydá-

vanom v Békéscsabe (1939, s. 85–88). Autor neuviedol svoje meno, dodal len pod veršom: „Napsál jeden dobre známy Trpák“. Veršik obyčajne prednášali (aj dnes) na svadbách, krstinách a podobných zhromaždeniach.

³¹ O pomeroch, ktoré panovali v týchto dedinách na prelome 19. a 20. stor., podáva svedectvo po maďarsky písaný spis J. BIRTHU, reformatovaneho duchovného z Levic z r. 1905 pod názvom Harc az egy-gyermek rendszer ellen. Tieto populáčne pomery sa nezlepšili ani v štyridsiatych rokoch nášho storočia (1943). Dôkazom toho je situačná správa kat. farára I. ZÁRECKÉHO: Fehér halál a Garam mentén (Biela smrť na Polhroní), v čas. Új Élet (Budapest), 2, 1943, č. 8–9 s presnými štatistickými údajmi.

ne, keď tieto pustnúce a vymierajúce maďarské dediny oživili početnými a usilovnými tirpáckymi rodinami, ktoré tak ostali naďalej pospolu. Neutrpelo tak ich povedomie spoločného pôvodu, čo je v prípade takýchto menej početných etnickej skupín dôležitým predpokladom.

Takto hromadne na jedno miesto presídlení nyíregyházskí gazdovia si so sebou priniesli aj svoje staré pomenovanie „tirpáci“. Maďarskí stárousadlci ich spočiatku privítali veľmi ľahostajne. V dôsledku toho museli tirpáci v prvých rokoch po presídlení prekonávať rôzne fažnosti. Nezľakli sa ich však a pomerne rýchlo sa aklimatizovali. Početné tirpácke rodiny vnesli do vymierajúcich maďarských dedín nový život a nové ovzdušie. Svojou usilovnosťou si za niekoľko rokov získali dobré meno. Za ich osobitnú zásluhu treba považovať, že v rokoch 1948–1949, keď sa na dedinách začala kolektivizácia, boli na Pohroní medzi prvými, ktorí zakladali jednotné roľnícke družstvá. Pochopili požiadavky doby a ich JRD patrili od začiatku medzi najlepšie prosperujúce. Veľmi dobré výsledky dosahujú najmä v produkovaní osiva pre jednotlivé druhy obilnín. (Zásobujú napr. osivom pre sladovnický jačmeň takmer všetky JRD a štátne majetky na západnom Slovensku.) Mladšia generácia pracuje jednak v miestnych JRD a jednak vo väčších závodoch na okoli napr. v kotlárni v Tlmačoch alebo v tex-

Pozn.: Na mapkách niektoré miestne mená majú správne znieť takto: Békéscsaba, Görög-szállás, Tiszalök, Büdszentmihály.

tilke v Leviciach). Pomerne vysoký je medzi nimi aj počet intelektuálov (lekári, technici, inžinieri, chemici, ekonómovia, zverolekári a ď.). Táto mladšia generácia sa narodila zväčša už na Slovensku, avšak s hrdosťou sa priznáva k svojmu tirpáckemu pôvodu. Staršia generácia, narodená ešte v Nyíregyháze, je dvojjazyčná. Ovláda ešte dosť dobre maďarčinu aj typické nyíregyházské tirpácke nárečie. Mladšia generácia hovorí už zväčša spisovným slovenským jazykom, ktorý si osvojila v škole.

Presídlené tirpácke rodiny na dolnom Pohroní sú teda nositeľmi názvu niekdajšej nyíregyházskej etnickej skupiny. Kritériá (faktory) tejto skupiny sú zjavné napr. v zachovávaní povedomia spoločného pôvodu aj po presídlení na Slovensko, v dodržiavaní endogamie, uchovávaní názvu tirpáci a v čiastočnom uchovávaní ďalších menej významných etnografických prvkov.

Z uvedeného vyplýva, že výskum etnických zvláštností menších etnických skupín a národnopisných oblastí je úlohou a povinnosťou nielen národnou, ale z hľadiska medzietnických vzťahov aj medzinárodnou. Sledujúc načrtnuté kritériá, vidíme, že slovenské enklávy, vytrhnuté z prostredia slovenského etnika a presadené do cudziny, sa na základe rôznorodosti prinesených tradícií i prostredia, do ktorého sa dostali, vyvíjajú a formujú odlišne. Vďaka pôsobeniu týchto rozdielnych činiteľov sa tu potom postupne integrujú a vytvárajú lokálne kultúry, akou je napr. aj opísaná kultúra tirpáckej etnickej skupiny.

ВОЗНИКОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СЛОВАЦКОЙ ЭТНИЧЕСКОЙ ГРУППЫ «ТИРПАКИ» В НИРЕДЬГАЗЕ В ВЕНГРИИ

Резюме

Многие из европейских исследователей-этнографов за последние десятилетия занимались такими вопросами, как этнос, этнические специфичности, этнические признаки, расчленение больших этнических единиц на меньшие части (этнические группы), функции объединяющих и дифференцирующих этнических компонентов в культуре этих народов и групп и т. п. В области средней и восточной Европы наиболее значительных результатов достигли советские, польские и венгерские специалисты. В последнее

время в эту работу включились чешские и словацкие исследователи.

Автор данной статьи хотел бы на примере одной небольшой этнической группы в Венгрии показать и объяснить проблемы, связанные с возникновением и развитием такой этнической группы. С 1753 г. началось переселение словаков на безлюдные пространства венгерской Долной земли, в данном случае конкретно в окрестности Ниредьгазы. В течение своего свыше двухстолетнего развития под влиянием особых исторических ус-

ловий, своеобразный региональной культуры и участия в ее создании, сосуществования с венгерским населением верхнего Потисья и остальных специфических местных воздействий образовалась самостоятельная этническая группа.

Автор отмечает на примере этой группы все критерии, или же факторы, которые в течение 200-летнего интерэтнического формирования творчески взаимовоздействовали и оказали отчетливое влияние на само развитие этой группы.

На первом месте он ставит постепенное формирование и усвоение «тирпакского сознания». Оно возникло из первоначального венгерского прозвища, обозначающего языковое (диалектное) различие пришлых словаков. Важную роль в этом процессе сыграло сознание разницы в происхождении поселившихся здесь словаков с домашним (окружающим) населением, которое долго строго придерживалось привычной эндогамии. С этим тесно связан и вопрос языка.

Члены словацкой колонии в Ниредьгазе в качестве средства общения вообще пользовались по большей части среднесловакским диалектом. До середины 19 в. этот язык был одновременно и официальным языком наряду с латинским. Приблизительно в середине 19 в. большинство населения общается уже на двух языках — венгерском и своеобразном словацко-тирпакском диалекте. В это время соседнее венгерское население сабольчского комитата назвало членов этой словацкой колонии, которые использовали оба языка, «тирпаками».

Другим важным критерием в возникновении названия «тирпаки» была и их иная религиозная принадлежность — они на 3/4 были евангелистами, которые в церкви, школе и в жизни до середины 19 в. пользовались словацким языком.

Автор обнаружил, что процесс интеграции в этой небольшой словацкой этнической группе, кроме упомянутых факторов, в значительной мере находился под влиянием и экономических и политических факторов, обуславливающих и направляющих само развитие. Словацкое население Ниредьгазы в 1804—1824 гг. ценой больших финансовых и общественных жертв сбросило с себя ярмо барщины. В результате этого они встали во главе антифеодального движения и уже с начала 19 века (за 24 года до Кошути) стали натягивать цепи феодального венгерского государства. Среди словацких колонистов из Долной земе они первые стали свободными гражданами. И эта политическая и экономическая независимость в значительной мере способствовала тому, чтобы здесь образовалась самостоятельная, вы-

купившаяся из барщины, сильная и самоуверенная этническая группа.

Процесс формирования и образования этой этнической группы можно проследить на традиционной народной культуре словаков-тирпаков. Достаточно, например, сослаться на групповые «шалаши» в отдаленных концах ниредьгазской территории. Этот своеобразный способ поселения и сама этнографическая и географическая наука приводят в качестве типичной «тирпакской» особенности (Г. Шимко, И. Дёрфи, Ф. Эрдеи, М. Маркус, В. Гунда и т. д.). Происхождение этих особых групповых «шалашей» можно отнести к традициям словацкого этноса в горных областях (lazy, koranice — выселки). Такие же тирпакско-словакские особенности можно найти и в остальных областях народной культуры, например в народной одежде, в разведении скота, транспорте или в обычаях.

Конечно, важную роль в процессе формирования, о котором идет речь, сыграл и окружающий венгерский этнос. Особенно важны влияния, проявившиеся во времена билингвизма и воздействующие на эту группу до сих пор. Автор здесь припоминает и писателей-поэтов словацкого, или же лучше сказать, тирпакского происхождения, которые хотя и в большей или меньшей мере чувствуют себя венграми, но в своих произведениях постоянно возвращаются к этому народу (например, Г. Круди, Я. Виеторис, И. Виеторис, М. Васи). Одновременно он приводит и произведения некоторых тирпакских анонимных народных поэтов, которые в традиционной форме писали прежде всего для нужд народа (например на свадьбы и т. п.).

По определению автора сегодня в этническую группу, называемую тирпаками, можно включить теперешних жителей Ниредьгазы словацкого происхождения, — лучше сказать их потомков, хотя они уже и подверглись мадьяризации, — а потом, позже, и в более широком масштабе и тех, которые в Ниредьгазе и Надьчеркесе уже родились.

После второй мировой войны в процессе осуществления словацко-венгерского обмена населения в 1947 г. переселилось несколько тысяч словаков-тирпаков в деревни нижнего Погронья (главным образом в окрестности г. Левице). Они и после переселения в Словакию (на новой территории поселены вместе) далее удерживают свое название: «тирпак». Применение этого этнического группового названия объясняется продолжающими сохраняться и здесь интерэтническими условиями.

ENTSTEHUNG UND ENTWICKLUNG DER SLOWAKISCHEN ETHNISCHEN GRUPPE „TIRPÁCI“ IN NYÍREGYHÁZA IN UNGARN (1753–1953)

Zusammenfassung

Viele der europäischen Ethnographie-Forscher befaßten sich in den letzten Jahrzehnten mit folgenden Fragen: Ethnos, ethnische Besonderheiten, ethnische Merkmale, Gliederung größerer ethnischer Komplexe in kleine Teile (ethnische Gruppen), Funktionen der vereinenden und differenzierenden ethnischen Komponenten in der Kultur dieser Nationen und Gruppen u. ä. In dem Gebiete von Mittel- und Osteuropa wurden die bedeutungsvollsten Ergebnisse von sowjetischen, polnischen und ungarischen Fachleuten erzielt. In letzterer Zeit schlossen sich dieser Arbeit auch die tschechischen und slowakischen Forscher an.

Der Autor dieser Studie möchte am Beispiel einer kleineren slowakischen ethnischen Gruppe in Ungarn die Probleme um die Entstehung und Entwicklung einer solchen ethnischen Gruppe aufzeichnen und erläutern. Seit dem Jahre 1753 begann die Besiedlung der Slowaken in den unbewohnten Räumen des ungarischen Gebietes Dolná zem, genauer gesagt in diesem Falle der Umgebung von Nyíregyháza. Im Verlaufe ihrer mehr als 200-jährigen Entwicklung unter dem Einfluß besonderer geschichtlicher Bedingungen, der charakteristischen regionalen Kultur und ihrer Mitgestaltung durch das Zusammenleben mit den ungarischen Bewohnern des Gebietes der oberen Theiß und anderer spezifischer Ortseinflüsse entstand eine selbständige ethnische Gruppe.

Der Autor weist mit dem Beispiel dieser Gruppe auf alle Kriterien, bzw. Faktoren hin, die während der 200-jährigen interethnischen Bildung schaffend mitwirkten und bedeutungsvoll die eigentliche Entwicklung dieser Gruppe beeinflußten.

An erster Stelle führt er die allmähliche Entstehung und die Aneignung des „tirpáci“ Bewußtseins an. Es entstand aus der ursprünglich spöttischen ungarischen Bezeichnung der Sprachunterschiede (Dialektunterschiede) der eingewanderten Slowaken. Eine wichtige Rolle spielte in diesem Prozeß das Bewußtsein des unterschiedlichen Ursprungs der hier angesiedelten Slowaken von den einheimischen (benachbarten) Bewohnern, die sich für lange Zeit an die eingebürgerte Endogamie streng hielten. Damit hängt auch die Frage der Sprache eng zusammen.

Die Angehörigen der slowakischen Enklave in Nyíregyháza benutzten als allgemeines Verständigungsmit

mittel größtenteils die mittelslowakische Mundart. Bis zur Hälfte des 19. Jahrhunderts war diese Sprache gleichzeitig neben dem Latein auch die Amtssprache. Etwa in der Mitte des 19. Jahrhunderts verständigt sich der größte Teil der Bewohner schon zweisprachig, ungarisch und mit dem charakteristischen slowakisch-tirpáci Dialekt. In dieser Zeit benannten die benachbarten ungarischen Bewohner des Szaboleser Komitates die Angehörigen dieser slowakischen Enklave, die beide Sprachen benutzten, „Tirpák — Tirpáci“.

Ein weiteres wichtiges Kriterium bei der Benennung „Tirpáci“ war auch ihre unterschiedliche Religionszugehörigkeit — sie waren zu $\frac{3}{4}$ Protestanten — die im kirchlichen sowie schulischen Kontakt bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts die slowakische Sprache benutzten. Nach der Feststellung des Autors war der Integrationsprozeß dieser kleinen slowakischen ethnischen Gruppe neben anderen erwähnten Faktoren gewissermaßen auch durch wirtschaftliche und politische Faktoren beeinflußt, die die eigentliche Entwicklung lenkten und bedingten. — Die slowakischen Bewohner von Nyíregyháza befreiten sich in den Jahren 1804 bis 1824 um den Preis großer finanzieller und gesellschaftlicher Opfer von dem Joch der Knechtschaft. Durch diese Tat reihten sie sich an die Spitze der antifeudalen Bewegung und schon zu Beginn des 19. Jahrhunderts (24 Jahre vor Kossuth) begannen sie die Ketten des feudalen ungarischen Staates anzuspannen. Unter den slowakischen Kolonisten in der Dolná zem waren sie die ersten, die freie Bürger geworden sind. Auch die politische und wirtschaftliche Unabhängigkeit trug wesentlich dazu bei, daß hier eine selbständige, aus der Knechtschaft erkaufte, starke und selbstbewußte ethnische Gruppe entstand.

Der Prozeß der Bildung und Gestaltung dieser ethnischen Gruppe kann auch an der traditionellen Volkskultur der tirpáci Slowaken verfolgt werden. Es genügt z. B. auf die Gruppenweiler „sálaše“ in den entfernten Regionen des Nyíregyháza Katasters hinzuweisen. Diese charakteristische Besiedlungsart führt auch die ethnographische und geographische Wissenschaft als eine typische „tirpáci“ Besonderheit an (Gy. Simkó, I. Györfy, F. Erdei, M. Márkus, B. Gunda usw.). Der Ursprung dieser eigenartigen Gruppenweiler

„sálaše“ kann von den Traditionen des slowakischen Ethnikums in den Berggebieten (Einzelhöfen, Einödgehöften) abgeleitet werden. Ähnliche türpäkisch-slowakische Besonderheiten können auch in anderen Gebieten der Volkskultur zum Beispiel in der Volkstracht, der Viehzucht, in dem Verkehr oder im Brauchtum gefunden werden.

Natürlich spielte im Entstehungsprozeß, von dem die Rede ist, auch das benachbarte ungarische Ethnikum eine bedeutende Rolle. Wichtig sind hauptsächlich die Einflüsse, die sich in der Zeit der Zweisprachigkeit äußerten und die auf diese Gruppe noch heute einen Einfluß ausüben. Der Autor erwähnt auch Schriftsteller-Dichter slowakischen, bzw. besser gesagt türpäkischen Ursprungs — die zwar mehr oder weniger ungarisch fühlen — aber in ihren Werken stets zu diesem Volke zurückkehren (z. B. Gy. Krudy, J. Vietorisz, I. Vietorisz, M. Váci). Gleichzeitig führt er auch Werke einiger anonymer türpäkischer Volksdichter an, die in traditioneller Form vor

allem für die Bedürfnisse des Volkes schrieben (z. B. für Hochzeiten u. ä.).

Nach der Feststellung des Autors können heute zu der „Tirpáci“ genannten Volksgruppe die heutigen Bewohner von Nyíregyháza slowakischen Ursprungs gerechnet werden — besser gesagt ihre Nachkommen, auch wenn sie schon madjarisiert sind und außerdem im breiteren Sinne des Wortes diejenigen, die in Nyíregyháza und Nagyeskeresz schon geboren wurden.

Nach dem zweiten Weltkrieg zogen bei der Ausführung der slowakisch-ungarischen Bevölkerungsumsiedlung im Jahre 1947 einige Tausende Tirpáci-Slowaken in die Ortschaften des unteren Grantales (besonders in die Umgebung von Levice). Diese behielten auch nach der Umsiedlung in die Slowakei (auf dem neuen Gebiet wohnen sie zusammen weiterhin ihre Benennung „Tirpáci“. Die Benutzung dieser ethnischen Gruppenbezeichnung wird auch hier durch die weiter bestehenden ungarisch-slowakischen interethnischen Bedingungen erklärt.

ОБЗОРЫ

- К юбилею д-ра Эмы Драбиковой-Кагоуновой, канд. наук (Эмилия Хорватова). Конференция о современном состоянии и задачах изучения национального вопроса (Ян Ботик). Месячник венгерских музеев и словацкое участие в этом мероприятии (Ирина Пишутова)

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

- Die traditionelle Kultur der Slowaken in der „Dolná zem“
 Ján Sirácky: Dolná zem und die Slowaken
 Rudolf Bednárik: Die Abgrenzung der slowakischen Enklaven und Diaspora-Gemeinden in der Dolná zem
 Božena Filová: Dolná zem als Gegenstand des Interesses der slowakischen ethnographischen Wissenschaft
 Jozef Štôlc: Die slowakische Sprache in der Dolná zem als Bestandteil der slowakischen Nationalsprache
 Ján Botík: Methoden der Analyse einer Dorfgemeinschaft in der jugoslawischen Wojewodina
 Svetozár Švehlák: Der gegenwärtige Zustand der Erforschung der traditionellen Kultur der slowakischen Enklaven und Diaspora-Gemeinden in der Dolná zem
 Mária Kosová: Rückblick auf die Erforschung der Volkskultur der Slowaken in Jugoslawien
 Soňa Burlasová: Die Symbiose zweier Kolonistengruppen in der Liederkultur einer Gemeinde
 Svetozár Švehlák: Die Volksballade bei den jugoslawischen Slowaken
 Stanislav Dúžek: Ethnomusikologische Erforschung der jugoslawischen Slowaken
 Ján Podolák: Einige Fragen des Studiums der Volkskultur der Slowaken in Slawonien
 Michal Markuš: Entstehung und Entwicklung der slowakischen ethnischen Gruppe „Tirpáci“ in Nyíregyháza in Ungarn
 Soňa Kováčevičová: Aus der Kulturgeschichte der Slowaken in Békéscsaba und ihrer Muttergemeinden in der Slowakei
 Oskár Elscheik: Die Erforschung der volkstümlichen Musikkultur der Slowaken in Ungarn
 Ján Podolák: Zu den bisherigen Ergebnissen der ethnographischen Forschung der Landwirtschaft bei den ungarischen Slowaken
 Viera Gašparíková: Der gegenwärtige Zustand der Prosafolklore bei den Slowaken in Bulgarien
 Eman Muntág: Handschriftensammlungen

- slowakischer Volkslieder aus der Dolná zem im Literarischen Archiv der Matica slovenská 337

340

RUNDSCHAU

341

BUCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

343

CONTENTS

- The Traditional Culture of the Slovaks in the „Dolná zem“
 Ján Sirácky: Dolná zem and the Slovaks 173
 Rudolf Bednárik: The Determination of Slovak Enclaves and Diaspora-Villages in the Dolná zem 193
 Božena Filová: Dolná zem as a Subject of the Interest of the Slovak Ethnographic Science 193
 Jozef Štôlc: The Slovak Language in the Dolná zem as a Part of the Slovak National Language 205
 Ján Botík: Methods of the Analysis of the Village Association in the Surroundings of the Slovak Enclave 215
 Svetozár Švehlák: The Present Investigation State of the Traditional Culture of Slovak Enclaves and Diaspora-Villages in the Dolná zem 223
 Mária Kosová: The Retrospective Look at the Investigation of the Folk Culture of Slovaks in Yugoslavia 235
 Soňa Burlasová: The Symbiosis of the Two Colonisation Groups in the Song Culture of One Community 245
 Svetozár Švehlák: The Folk Ballad with Yugoslav Slovaks 252
 Stanislav Dúžek: The Ethnomusical Investigation of Slovaks living in Yugoslavia 259
 Ján Podolák: Some Questions on the Study of Folk Culture of Slovaks in Slavonia 265
 Michal Markuš: Origin and development of the Slovak Ethnic Group „Tirpáci“ in Nyíregyháza in Hungary 271
 Soňa Kováčevičová: From the History of Slovaks Living in Békéscsaba and Their Mother Villages in Slovakia 288
 Oskár Elscheik: The Investigation of the Folk Music Culture with Slovaks in Hungary 301
 Ján Podolák: Existing Results in the Ethnographic Investigation of the Agriculture with Hungarian Slovaks 316
 Viera Gašparíková: The Present State of the Prosaic Folklore of Slovaks in Bulgarian 326
 Eman Muntág: Handwritten Collections of the Slovak Folksongs from the Dolná zem in the Literature Archives of Matica Slovenská 337
 COMMENTARY
 BOOK REVIEWS AND REPORTS

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 23, 1975, № 2

Издаётся четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адресс редакции: 884 16 Братислава, Клеменсовая 27

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 23, 1975, Nr. 2. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure RhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume 23, 1975, No. 2.

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné 23, 1975, No. 2. Parait quatre fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano
Rádaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 23, 1975, číslo 2 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová dr. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Milan Leščák, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Štefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák, dr. Antonín Robek.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1975

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, 54 Warmoesstraat Amsterdam, Netherlands.